

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI QISHLOQ VA SUV XO'JALIGI VAZIRLIGI
ANDIJON QISHLOQ XO'JALIK INSTITUTI**

*2 Mavzu: **KARTOSHKA VA SABZOVOT EKINLARINI
KARANTIN HASHAROTLARI***

REFERAT

ANDIJON-2014

***Mavzu: KARTOSHKA VA SABZOVOT EKINLARINI
KARANTIN HASHAROTLARI.***

Reja:

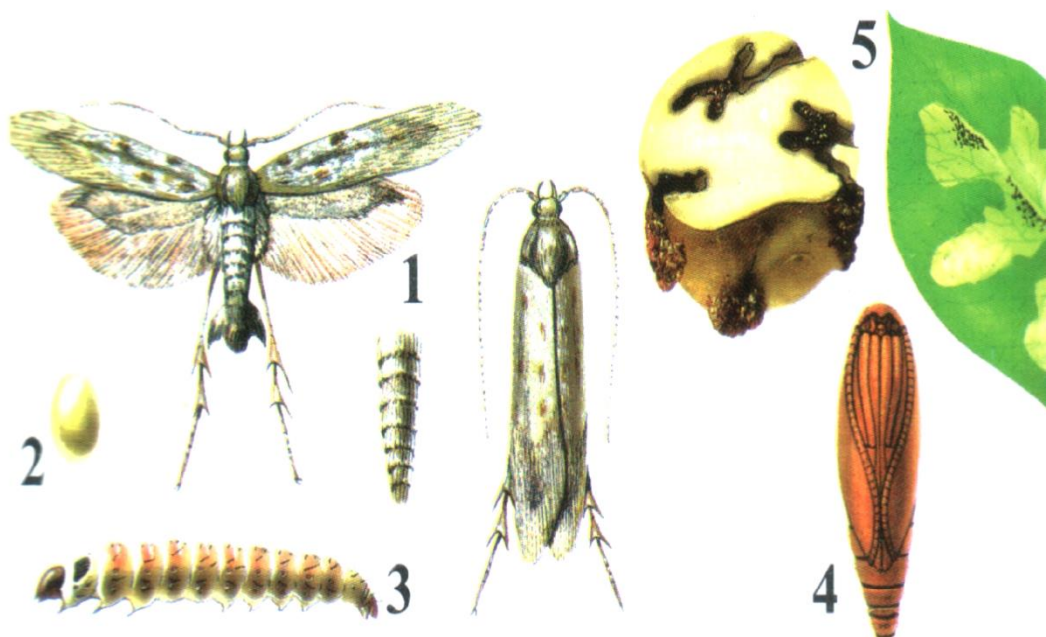
1.Kartoshka kuyasini o'tish yo'llari rivojlanish xususiyatlari,karantin kurash tadbirlari.

2.Kolorado qo'ng'izining o'tish yullari, rivojlanish xususiyatlari karantin kurash tadbirlari.

KARTOSHKA VA SABZOVOT EKINLARINI KARANTIN HASHAROTLARI

Kartoshka kuyasi-*RNyuptae oregsi*1e11a 2e11 *Kartoshka kuyasi* yevropaning -Albaniya, Bolgariya, Gretsiya, Ispaniya, Italiya, Portugaliya, Frantsiya, YUgoslaviya, Osiyoning — Bangladesh, Birma, Hindiston, Indoneziya, Xitoy, Pokiston, Suriya, Turkiya, YAponiya, Afrikaning-Keniya, Marokash, SverraLeone va Amerika qit'asining ko'pgina davlatlarida tarqalgan. Rossiyada bu zararkunanda birinchi marta 1938 yilda aniqlangan va bu zararkunanda o'choqlari yo'q qilingan. Keyin yana 1970 yilda horij kemalari tekshirilganda aniqlangan.

KARTOSHKA KUYASI -*Phthorimaea operculella* Zell

1.

2.

3. *Kapalagi*; 2. *Tuxumi*; 3. *Lichinkasi*; 4. *G'umbagi*; 5. *Kartoshkani zararlangan tugunagi va bargi*.

Zararlaydigan o'simliklari: kartoshka, tamaki, pomidor, baqlajon, qalampir va boshqa yovvoyi ituzumdoshlar. Kartoshka, tamaki va boshqalarni dala va omborxona sharoitlarida zarar yetkazadi. Qurtlar kartoshka tugunagini, pomidor,

baqlajon, mevasini bargini kemiradi. Zararlangan kartoshka iste'mol uchun yaroqsiz bo'lib qoladi. Yaponiyada bu zararkunanda tamaki va kartoshkaga dala va omborxonada 60-80 % gacha zararlagan.

Kapalagi. Och kulrang rangda. Qanotlarini yozganda 12-15 mm (erkagini sal kichikroq 12-13 mm). qanotida uzunasiga qora. chiziq va to'q rangli nuqtalar bor. Oyoqlari och rang. Qorni sarg'ish kulrang. Erkagi qornining oxirgi bo'g'imi qornining 3/1 qismiga teng. Erkagining qorin qismini oxiri sochsimon taramlar bilan qoplangan.

Tuxumi ovalsimon shaffof, yashil rangda. Eni 0,35-0,56 mm, uzunligi 0,3 mm gacha.

Qurti tuxumdan chiqqan qurtlar 1,2 mm gacha uzunlikda, rangsiz to'q jigarrang boshi bo'ladi.. Katga yoshdagi qurtlar 10-13 mm, eni 1,5 mm gacha, sarg'ish pushti rangda yoki yashil rangda bo'lishi mumkin. Kartoshka tuganaklaridagi qurtlar barglardagiga nisbatan ochroq rangda bo'ladi. Har bir segmentida 10-14 ta ochiq rangdagi tukchalar bor.

Qurti 4 marta po'st tashlaydi, va pilla ichida g'umbakka aylanadi.

G'umbagi. Kumushsimon kulrang pilla ichida g'umbakka aylanadi. Pilla uzunligi 10 mm gacha, eni 4 mm bo'ladi. Qurt oldin ipak to'r to'qiydi, keyin pillani ustki qismini tuproqqa, chiqindi yoki o'simlik qoldiqlariga yopishtiradi. Qurtlar chiqqan teshikchadan ichkariga kirib 3-4 kundan keyin g'umbakka aylanadi.

Kartoshka kuyasi dala sharoitida qurtlik yoki g'umbaklik davrida qishlaydi. AQSH ning Kaliforniya shtatida kapalaklar may oyining oxirida paydo bo'ladi. Kapalaklar kartoshka, pomidor, baqlajon, qalampir barglariga bittadan qilib tuxum qo'yadi. Omborxonalarda qoplarga, kartoshka tugunaklariga, saqlanayotgan ombordagi pardalarga ham tuxum qo'yishi mumkin. Kapalaklar 30 kungacha yashashi mumkin va ular 150-200 tagacha tuxum qo'yadi. Kapalaklar ertalab va kech bo'lib quyosh botganda uchadi.

Lichinkalar barg etini yeb oziqlanishni boshlaydi, kartoshka tugunagini, pomidor mevasi va bargini kemiradi. 2-3 haftadan so'ng lichinkalar yetiladi va g'umbakka aylanadi. Kartoshka kuyasi omborxonada to'xtovsiz rivojlanadi, g'umbaklari qoplarda bo'lishi mumkin. g'umbaklardan 6-7 kundan keyin yetuk hasharot paydo bo'ladi. Bir avlodning to'liq rivojlanishi uchun yozda 22-32 kun, kuzda 40-55 kun, qishda 2-3 oy davom etadi. Avstraliyada kartoshka kuyasi omborxonalarda 11 marta avlod bergani ma'lum. Kartoshka kuyasi past haroratlarda ham hayotchanligini saqlab qoladi. Kartoshka kuyasi hamma rivojlanish bosqichlarida kartoshka tugunaklari, pomidor, baqlajon mevalari, idishlar va boshqalar orqali tarqaladi.

Karantin tadbirlar. CHetdan kirib kelayotgan kartoshka, pomidor, baqlajon mahsulotlarini tekshirish va ekspertiza qilish. Kartoshka kuyasi tarqalgan hududdardan kartoshka keltirish taqiqlanadi. Faqatgina kam miqdorda ilmiy maqsadlarga keltirishga ruxsat beriladi. Ilmiy maqsadlarda keltirilayotgan kartoshka zararsizlantiriladi va introduktsion karantin pitomniklarda butun vegetatsiya davrida tekshiriladi.

Kurash choralari. Kartoshka kuyasi tarqalgani ma'lum bo'lsa uni yo'q qilish choralari ko'riladi. Bunda kimyoviy preparatlar qo'llaniladi, YUqoridagi turlar AQSH dan Frantsiyaga keltirilgan va kartoshka kuyasi zararini pasaytirgan. SashrorNx rloptasa yeiv turi Janubiy Afrikada tarqalgan bo'lib t 50 % gacha kartoshka kuyasi lichinkalarini zararlagan.

1- qo'ng'izi, 2- tuxumi, 3- lichinkasi, 4- zararlangan kartoshka tupi va tuproqdagi g'umbagi, 5- bargni zararlayotgan qo'ng'iz va lichinkalar, 6- g'umbagi

Kartoshkaga zarar yetkazadigan kolorado qo'ng'izi-tarqalgan joylarida kartoshka o'simligining eng asosiy zararkunandasi bo'lib hisoblanadi. Voyaga yetgan hasharot va uning lichinkasi tomatdoshlar oilasiga mansub o'simliklarni bargi, yosh novdalarni kemirib, bu o'simliklarni hosildorligini bir nechaga kamaytiradi.

Kolorado qo'ng'izining vatani AQSH dagi qoyali tog'lardir. Bu yerda kartoshka qo'ng'izi yovvoyi ituzumsimon o'simliklar bilan oziqlanar edi.

O'tgan asrning ikkinchi yarmida AQSH da (Kolorado shatatida) qo'ng'iz kartoshkaning jiddiy zararkunandasi ekanligi ma'lum bo'lib qoldi. 1945 yilda yevropada va keyinchalik 1947 yilda Ukrainaga kelgan va shundan keyin har yid 40-500 km ga tarqalib kelayapti. 1972 yilda O'zbekistonda Bo'stonliq tumanida aniqlangan edi.

Hozirgi kunda o'zbekistonda hamma viloyatlarda tarqalib kelmoqda, faqatgina Surxondaryo vohalarida ayrim tumanlaridayo'q. Voyaga yetgan qo'ng'iz oval shaklda, usti juda ham qavariq, osti yassi. Tanasining asosiy rangi sariq yoki qo'ng'ir; har bir usty bo'ylab beshtadan qora yo'l o'tadi. Pastki qanotlari och pushti qizil, boshining ustida uchburchak qora dog'chasi bor, orqasining oldingi qismida 11 ta qora dog'chasi bo'ladi, ulardan eng yirigi rim raqamlaridan V shaklida bo'lib, o'rtada joylashadi.

Odatda qo'ng'izning kattaligi 9-11 mm keladi, lekin kattaligi 7-9 va 12-16 mm bo'lgan ayrim qo'ng'izlar ham uchraydi. Tuxumi cho'zinchoq, oval shaklda, rangi sariqtsan tortib ravshan zarg'aldoq tusda, uzunligi 0,8-1,5 mm.

Tuxumlarini bir-biriga yaqin qilib qo'yadi, ularni barg yuzasiga tippa-tik qilib yoki sal qiyshaytirib qo'yadi.

Lichinkalarning kattaligi odatda 0,9 sm gacha boradi. Lichinkaning usti ayniqsa orqa qismi juda qavariq osti yassi. Lichinkalar birinchi va ikkinchi yoshda qizil tusda, uchinchi va to'rtinchi yoshda esa zarg'aldoq-sariq, boshi, qalqoni birinchi ko'krak segmentining ustida, oyoqlari qora, tanasining ikki yonida ikki qatordan qora dog'lari bor; ular so'galsimon do'mboqchalarning ustida joylashgan.

G'umbak oval shaklda, zarg'aldoq yoki pushti ranglidir 0,9 mm

gacha.

Hayot kechirishi. *Qo'ng'izlar kartoshka bilan juda uzoq masofaga borib qolishi mumkin. Hatto qish faslida ham bu hasharot ovqatsiz yashay oladi. Qo'ng'iz uchib o'tish yo'li bilan tarqaladi. Masalan kolorado qo'ng'izi kartoshka ekiladigan jbylarning tuprog'ida 18 sm dan 70 sm chuqurliqtsa imago holida qishlaydi. Qo'ng'iz tarqalgan joylarning tuprog'i 11,3°S qizigandan keyin ikki hafta mobaynida qo'ng'izlar qishki uyqudan, yer yuzasiga chiqa boshlaydi.*

Qishlab chiqqan qo'ng'izlar ovqat izlab uchadi, kartoshka bo'lmasa baqlajon, garmdori, tamaki, pomidorga tushadi. qo'ng'izlar ko'klamda uygongandan keyin tez orada tuxum qo'ya boshlaydi. Urg'ochi qo'ng'iz odatda 400-800 ta, ko'pi bilan 2400 tagacha tuxum qo'yadi. Qo'ng'iz tuxumlarini o'zi oziqlanadigan o'simlik bargning pastki • tomoniga" aynyqsa kartoshka bargiga 30 tadan qilib qo'yadi.

Kolorado qo'ng'izining embrional rivojlanishi temperatura sharoitiga bog'liq bo'lib 5 kundan 20 kungacha davom etadi. Tuxumdan chiqqan lichinkalar avvalo o'zining tuxum pardasini yeydi, so'ngra o'zi turgan joy yaqinidagi barglarni yeb, quruq tomirini qoldiradi. Keyinchalik o'simlikning uchiga qarab surilaveradi.

Lichinkalar o'sgan sari tobora xo'ralashadi va ko'payib ketgan taqtsirda butun o'simlik barglarini yeb qo'yadi. Harorat 38 ° va havo quruq bo'lganda lichinkalar o'simlikning soya joylariga o'tib oladi.

Lichinkalari 15-25 kunda rivojlanib bo'ladi, shu davrda 3 marta tullaydi. Oziqlanishi ni tamomlangan lichinkalar o'simliklardan yerga tushib, tuproq ostiga kiradida, 15 sm dan 18 sm gacha chuqurlikda g'umbakka aylanadi, g'ubakdan 6-15 kundan keyin qo'ng'izlari chiqadi. Ular tez orada juflanib, tuxum quya boshlaydi. Voyaga yetgan qo'ng'izlar qurg'oqchilik va issiqqa bemalol chidash beradi. Kolorado qo'ng'izi Q22-24® 25-30 kunda, Q2022° 30-40 kunda, Q18-20° 40-50 kunda va Q1b-18° 50-60 kunda bir nasl beradi. Hozirgi kunda bu hasharot tarqalgan joylarda I dan 6 gacha nasl beradi. Uzbekistonda 3-4 nasl beradi. Kolorado qo'ng'izi bir necha diapauzaga ega. Iqlim sharoitiga qarab 2 dan 6 gacha diapauzasi bo'ladi.

Kurash choralari. *Kolorado qo'ng'izining o'tishga yo'l qo'ymaslik uchun shu hasharot tarqalgan joylardan kartoshka keltirish taqiqlanadi. Kelib qolganda kartoshkani fumigatsiya qilish lozim.*

Kolorado qo'ng'izi tushgan rayonlarning yon-atrofidagi joylardan bu qo'ng'izning uchib o'tishi mumkin bo'lgan zonada uni o'z vaqtida aniqlash va yangi o'choqlarni tez tugatish maqsadida har yili kartoshka ekinlari tekshirib ko'rilishi lozim.

Kolorado qo'ng'izi topilgandan keyin 10 kun ichida shu joydan 1 km radiusdagi barcha kartoshka dalalariga profilaktik maqsadda dori purkaladi va changlanadi.

Profilaktika kurash choralarga asosan yuqoridagi aytganlarimiz kiradi. Agrotexnik kurash choralari asosan yer shudgorlash va shunga o'xshash yerning hosildorligini yaxshilash usullari kiradi.

Karantin karantin tadbirlarga kolorado qo'ng'izi olib keladigan ko'chat, kartoshka o'zini karantin nazoratidan o'tkazish lozim.

Kimyoviy preparatlardan 1-2 yoshli lichinkalarga detsis 2,5% k.e. 0,1-0,15 l/ga, sumi-alfa 5% 0,25 l/ga, mikrobiopreparatlardan dendrobatsillin 3 l/ ga, bitoksibatsillin 2 l/ga ishlatiladi. Biologik usulda kolorado qo'ng'izlariga qarshi podizus va makrolofus entomofaglari ishlatilishi mumkin.

Adabiyotlar

- 1.Paspelova S.M. i dr. «Osnovm karantina selskoxozyaystvennmx rasteniy» M. «Kolos» 1983 g.*
- 2.Voronkova L.V. i dr. «Karantin rasteniy v SSSR» M. «Agropomizdat» 1986 g.*
- 3.Spravochnik po karantinu selskoxozyaystvenmx rasteniy M. izd. «Qolos» 1985g.*
- 4.Kimsanboyev X.X. va boshqalar. «Umumiy va qishloq xo'jalik entomologiyasi» T. «O'qituvchi» 2002 y.*